

УДК. 796.011

М.В. Дутчак, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, перший проректор Національного університету фізичного виховання і спорту України.

М.М. Ібрагімов, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор Національного університету фізичного виховання і спорту України

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ТА ПЛЮРАЛІСТИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ У НАУКОВІЙ ЦАРИННІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У статті започатковується новий проект постнекласичної методології у фізкультурно-спортивній галузі знань, який передбачає вияв 1) особливостей впливу метафізичного на фізичне; 2) антропологічного на природне; 3) натурального на уявне, віртуальне. У такому сенсі загальнокультурологічна категорія «життєтворчість» розглядається як теоретичний ланцюг, що надає результатам у фізкультурно-спортивній діяльності культурно-історичного смислу як тілесних практик. Вони, в свою чергу, дають можливість визначення напрямку розвитку чи занепаду у антропогенезі.

Доводиться, що конструювання теоретичної частини фізичної культури і спорту передусім передбачає окреслення висхідних принципів побудови предметного поля наукових досліджень у контексті культурно-історичних практик життєтворчості.

Ключові слова: фізична-культура і спорт, життєтворчість, методологія, наука, філософія, культура, реконструювання.

Постановка проблеми. Теоретичний аналіз сучасного стану пізнавального процесу в галузі фізичної культури і спорту складає один із основних напрямів її становлення і розвитку як науки. Обґрунтування її методологічних концептів не може розглядатись лише в спеціально-прикладному варіанті, а має базуватись на засадах загальноісторичної зміни системи наукового мислення, яке посилює свій вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства і людини. Перехід від класичної до некласичної і нині — до постнекласичної форми наукового знання зумовив низку питань щодо сутностей і смислів новітніх відкриттів, їх соціальних цінностей, позитивів і негативів, які вони створюють для покращення людських умов існування. Наразі актуалізується проблема визначення наявних і потенційних гуманістичних можливостей фізкультурно-спортивної галузі знань у сучасній технологізованій культурі.

Під таким кутом зору перед ученими постає завдання переосмислити попередній досвід освоєння людиною світу засобами фізичної культури, визначення її нового змісту і ролі у суспільстві. Натомість необхідна концептуалізація накопиченого емпіричного і теоретичного матеріалу у фізкультурно-спортивній галузі знань. Зокрема, виникає потреба у перегляді і оновленні арсеналу методологічних засобів, які застосовуються у ній. Актуалізується питання про відповідність практичним потребам тих теоретико-методологічних концептів, що використовуються у формуванні здорового способу життя, раціоналізації фізичних навантажень у різних категоріях населення, пошуку методів досягнення більш високої оптимізації рухової активності у боротьбі з хворобами і профілактиці захворювань, підвищення ефективності у спортивних змаганнях тощо.

У даному контексті набуває більш широкого значення категорія «здоров'я», котра вже не може бути обмежена лише медико-біологічним змістом і потребує широкого культур-

но-історичного осягнення визначення її місця і ролі у здобутій людством практиці. Відповідно і процес концептуалізації методологічних основ фізкультурно-спортивної галузі знань не можливий без переосмислення її базового категоріально-понятійного апарату. Тим більше, що перед викликами і загрозами антропокатастрофи, спричиненої віком інформаційних технологій, значення фізичної культури і спорту буде постійно зростати у всіх сферах життєдіяльності суспільства [5, с. 44].

Це означає, що їх методологічний арсенал не може бути одноманітним, спиратись лише на структурно-функціональну аналітику чи описовість окремих тілесних рухів, вправ, результатів змагань, здобутих експериментальним шляхом. Необхідні їх узагальнення, дослідження основних і супроводжуючих тенденцій у розвитку рухової активності, які сприяють зміцненню здорового тілесного організму людини. Вийти за межі вузько професійного мислення фахівцем допоможе ознайомлення з провідними методологічними наративами, які існують у сучасному наукознавстві взагалі і гуманітаристиці зокрема. Фізична культура і спорт поєднують у своїй сутності природниче і гуманітарне знання, що відповідає характеру сучасного постнекласичного наукознавства, яке передбачає вияв: 1) особливостей впливу метафізичного на фізичне; 2) антропологічного на природне; 3) натурального на уявне, віртуальне. Змінюється світ, змінюється людина, а тому і змінюється методологія їх взаємодії і пізнання.

Таким чином, в актуалізації проблеми ще раз підкреслимо про необхідність теоретичного обґрунтування не лише природознавчого трактування поняття «здоров'я», а й його філософсько-гуманітарного визначення у дискурсах оцінювання якості, способу і образу життєвого процесу. Тому фізкультурно-спортивна галузь знань виходить за межі медико-біологічного світосприйняття і сягає соціально-антропологічного рівня визначення її місця і ролі в культурно-цивілізаційному процесі. Йдеться про її життєтворчий смисл, що вимагає уточнення і переосмислення деяких її базових категорій, що синкретизуються у понятті «життєтворчість».

Доречно зауважити, що поставлену проблему не можливо висвітлити в одній публікації, тому автори пропонують цілісний концептуальний проект, що має на меті окреслити основні, напоріжні системи методологічних концептів пізнання, які можуть бути використані у фізкультурно-спортивній галузі знань. Тобто, проводячи короткий експрес курс зміни способу осмислення дійсності від класичного до сучасного періоду в розвитку науки, з одного боку, створити у фахівців з фізичного виховання і спорту уявлення про труднощі у виборі інструментарію їх дослідницької роботи, а з іншого, — дещо збагатити предметне поле філософсько-гуманітарної думки тими досягненнями, які існують у названій галузі знань.

Як бачимо, для розкриття поставленої у назві статті проблеми необхідний філософсько-культурологічний фон, що включає в себе тлумачення основних вихідних принципів у контексті конструктивних методологічних категорій і понять названого дискурсу. Зокрема, передбачається систематизації дефінітивного ряду понять теорії фізичної культури і спорту у парадигмах культури, філософії, науки, а на їх основі визначення понять «культури», «теорії» і «методології, та «світогляду».

До завдань, які передбачаються даним проектом, входить:

- проведення короткого ретроспективного аналізу модифікацій розуміння змісту наукової теорії і методології у варіаціях класичної, некласичної, постнекласичної парадигми мислення;
- актуалізація сучасної комунікативно-дискурсивної методології в її застосуванні до фізкультурно-спортивної галузі знань;
- інтерпретація філософського поняття «тілесний досвід» у конструюванні теорії життєтворчості людини як основного конструкту фізичної культури і спорту;
- висвітлення змісту феноменологічної категорії «кінестеза» в якості методологічного інструментарію аналізу фізкультурно-спортивної рухової активності.

Розширене трактування поставленої проблеми пояснює складність теоретичного абстрагування того фактологічного матеріалу, який містить в собі експериментальна частина фізичної культури і спорту. Вона свідчить про неї, як надзвичайно складну, різноманітну

та різномірневу специфічну сферу суспільної та індивідуальної життєдіяльності людини. А тому основним завданням, що передбачається проектом, є розширення діапазону осмислення фізкультурно-спортивної діяльності у параметрах культурно-історичного процесу і тих змін, які в ньому відбуваються. Подібний підхід базується на постмодерністській методології інтеграції або синтезування культурно-тілесних практик у цілісну картину світу, які осмислюються і концептуалізуються у фізкультурно-спортивному світогляді. Тобто, баченню людиною світу через призму історичних культурно-тілесних практик.

Незважаючи на складність здійснення проекту, все ж таки будемо у серії публікацій чинити спробу здійснити схематичний абрис проблеми, оскільки для цього, як показує аналіз літературних джерел є теоретичні передумови і практичні потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує зростаючий інтерес фахівців до визначення методологічних засад наукових досліджень, що дає змогу розглянути проблему у двох площинах. Перша полягає в тому, що кожне дисертаційне дослідження починається з обґрунтування його методологічних засад, але, незважаючи на різницю у предметі і поставленій автором мети, ці розділи стандартизовані і виглядають майже одноманітними, що ставить під сумнів теоретичні результати дослідження і ефективність їх практичного застосування.

Основною причиною такого явища є заангажованість наукових керівників діалектико-матеріалістичною як «єдиною правильною» методологією. Це й не дивно, бо на її ґрунті сформувалась західноєвропейська і виокремилась із загального наукознавства вітчизняна фізкультурно-спортивна галузь знань. Термін «заангажованість» в даному випадку вживається не як докір у методологічній обмеженості вчених минулої генерації, а як констатація пануючої ідеології в науці, яка за радянських часів не допускала іншого мислення ніж офіційного. Звичка до стереотипного мислення закладається глибоко у свідомості людей і для його подолання, переосмислення вимагається тривалий час, до того ж він супроводжується болісним емоційно-психологічним кризовим станом суб'єкта творчості. Проблема формування «динамічного стереотипу мислення» гостро стала перед вітчизняними і зарубіжними вченими в середині ХХ століття, що зумовило різновекторні повороти у філософській думці (про це нижче буде йти мова).

Другу площину наукового аналізу літературних джерел щодо методологічних засад у фізкультурно-спортивній галузі знань, складають спеціальні роботи, де методологія розглядається не в якості побіжного огляду інструментарію наукового дослідження, а як основний його предмет. При цьому у фізкультурно-спортивній галузі знань постійно розвиваються і збагачуються не лише природознавча, а й гуманітарна складова з її специфічним соціокультурним оздобленням. Зокрема, у фізкультурно-спортивному середовищі успішно розвивається соціологічний підхід, де методологією складають культурно-історичні цінності, що пов'язані з процесом інституалізації фізкультурно-спортивних об'єднань і профільних товариств.

Психологічний підхід передбачає вивчення мотиваційних стимулів різних категорій населення до занять фізичною культурою. Що ж до спорту вищих досягнень, то у науковій методології спортивної змагальності широко використовується весь спектр психологічних засобів з урахуванням досягнень даної галузі знань. Урізноманітнюється методологія педагогічного підходу у комплексі культурно-антропологічних практик, а також валеологічного і валеософського виміру фізкультурно-спортивної діяльності.

Кожний із названих підходів передбачає окремий аналіз теоретико-методологічного інструментарію експлікованого із фундаментальних гуманітарних напрямів у специфічну природничо-гуманітарну палітру фізичної культури і спорту. У контексті зазначеного із останніх публікацій можна виділити роботи О. В. Андреевої та О. А. Томенко, які відрізняються серед інших новизною в тому плані, що не намагаються обмежити власну дослідницьку базу «єдиною правильною» методологією. Навпаки, вони розвивають теоретико-методологічні проблеми дослідницьких процедур «з опорною на теоретичні підстави філософських, загальнонаукових, спеціальних наукових рівнів у структурі методологічного знання», де методологія розуміється як «рухова, практична та здоров'язберігаюча» складова [16, с.71].

У докторській дисертації О. В. Андреевої «Теоретико-методологічні основи рекреаційної діяльності різних груп населення» умовно виділяється кілька рівнів методології. Перший рівень стосується постановки наукових проблем, визначення методологічного спрямування, де використовуються структурно-функціональні методи. До другого віднесено культурно-антропологічну методологію, що включає історичні та соціологічні аспекти розвитку фізичної реакції. В ній висвітлено важливі педагогічні питання, пов'язані з формуванням інтересу населення до занять фізичною реакцією, її виховної роллю і впливом на особистість і суспільство. До третього рівня методології віднесений парадигмальний підхід. Цей рівень, на її думку, включає широкий спектр умов і особливостей при організації та проведенні дослідження і експерименті, вимоги до вибору процедур, які забезпечують отримання фактичного матеріалу, його первину обробку і співвідношення з емпіричним досвідом [2, с. 66-68].

Наведені приклади достатньо типові для сучасної теоретичної думки, котра стає полі-моністичною на відміну від попередньої, яка була моністичною. Звернемо увагу, що названі автори акцентують різнобічний спектр мислення, як горизонтальний – звернення до методів суміжних наук, так і вертикальний – звернення до методів узагальнення, переходу від конкретного, чуттєво-предметного до абстрактного, теоретичного рівня мислення.

Мислити протилежностями закликала і моністична діалектична методологія, але вона виключала аналіз другорядних, не маючих відношення до суті предмету дослідження якостей. Діалектичний монізм, як методологія, означав встановлення вихідних принципів та вірогідних кінцевих результатів дослідження, які у поєднанні з його об'єктом і предметом визначали б систему відповідних їм засобів-методів. Більш спрощено, (що означає – спотворено *авт.*), під методологією розумілось *сукупність* методів, або як вчення про методи, що використовуються у дослідженні. Таке примітивне визначення методології було достатньо «розхожим» і набуло форми основного, що не відповідало раціоналістичній традиції логічно обґрунтованої доказовості, висунутої для обговорення тези, і допускало еkleктицизм, як поєднання не сумісного (що у народному прислів'ї звучить: «на городі бузина, а в Києві дядько»).

Традиційно, у класичному варіанті методологія імплікується (відповідно внутрішній логіці розвитку предмета) як складова теорії, що є ознакою систематизованого наукового знання. У такому ракурсі дослідження у будь-якій галузі знань, яке претендує на рівень науковості, не могло декларуватися без визначення його методологічних засад. Це положення не оминає і фізкультурно-спортивної галузі знань, що знаходиться у стадії свого становлення як науки, але статус якої передбачає не лише експериментально-прикладний рівень, а й теоретико-методологічний.

У такому сенсі можна розглядати і ті дискусії, які ведуться у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі з фізичного виховання і спорту з приводу доцільності формування її теоретичної частини. Так, Ю. А. Компанієць стверджує: «Цілком очевидно, що говорити про повну побудову теорії фізичної культури передчасно, оскільки вона на теперішній час значною мірою використовує відомості з теорії фізичного виховання. Це свідчить про відсутність сьогодні достатньою мірою обґрунтованої методологічної концептуальної бази теорії фізичної культури, хоча дуже багато для цього вже зроблено». [9, с. 78].

В оглядовій статті про передумови формування новітньої теорії фізичної культури В. О. Сугула зазначає, що на даний час залишаються усе ще не сформованими концептуальні основи притаманні сфері фізичної культури. «Фізична культура, як суспільно значуще явище, об'єктивно існує, а науки, функцією якої є одержання, опис, систематизація та узагальнення об'єктивних знань про дійсність і на цій основі побудова нових чи покращення вже існуючих теорій та концепцій, практично немає. Вона знаходиться, у певній мірі, усе ще на описово-прикладному рівні» [15, с. 62].

Аналогічні думки висловлюють зарубіжні автори. Головний редактор журналу «Теорія і практика фізичної культури» Л. І. Лубишева пише: «На сьогодні ми не маємо адекватних уявлень про спорт і фізичну культуру. Російські теоретики стверджують, що з самого початку розробки інтегративної теорії фізичної культури практично на протязі чверті віку, «далі початкових позицій» справа не пішла [11, с. 93]. Таку ж позицію в цілому підтримує і Ю. М. Ніколаєв [12, с. 94 - 99] та багато інших авторів.

Окрему площину аналізу літературних джерел у дискурсі теоретико-методологічних засад фізкультурно-спортивних досліджень складають роботи філософсько-гуманітарного циклу вітчизняних авторів В. Є. Білогур, Л. М. Газнюк, О. Є. Гомілко, В. А. Косяк, Ю. А. Компанієць, С. І. Бацунова. У їх наукових розвідках фізична культура і спорт знаходяться в оптиці соціокультурних феноменів і, як їм вбачається, слугують демонстрацією багатства і краси соматичного буття людини, її незгасимої жаги до життя і його творчості. У масиві методологічних підходів життєтворчості філософи акцентують фізичну культуру і спорт у контексті сучасної телеології тіла, «турботи про себе», «тілоцентризму» у культурі Постмодерну. «У сфері спорту тіло розглядається як об'єкт естетичного сприйняття, ціннісного ставлення, культивування і саморозвитку людини» [10, с. 2].

Відповіді на питання відповідності теоретико-методологічних концептів сучасній історичній практиці життєтворчості може допомогти наука у галузі фізичного виховання і спорту у тому випадку, коли її концепти розвиваються у руслі загального наукознавства, яке у постнекласичному вигляді передбачає плюралістичність підходів і розмаїття методологічних засад. Показовим для сучасного гуманітарного мислення є те, що проблеми фізичної культури і спорту все більш широко обговорюється на шпальтах спеціальних видань з гуманізацією проблем освітнянсько-педагогічної діяльності спеціалістами з різних сфер науки [1]. Як приклад співпраці філософів і фахівців з фізичної культури і спорту є те, що на протязі останніх років активну участь у «Днях науки» філософського факультету Київського університету ім. Тараса Шевченка приймають молоді вчені та аспіранти НУФСУ, котрі виступають з доповідями і повідомленнями за результатами своїх наукових досліджень. Коротко кажучи мова йде про застосування сучасної плюралістичної методології у фізкультурно-спортивних дослідженнях, які вже мають не одновимірну методологічну базу [4, с. 132, 186].

Таким чином, конструювання теоретичної частини фізичної культури і спорту передусім передбачає окреслення висхідних принципів побудови предметного поля наукових досліджень у контексті культурно-історичних практик життєтворчості. Такий підхід номінується як загальна методологія, що визначається науковою теорією. Теорія науки – це її історія у логічному, систематизованому викладі розвитку предмета дослідження.

Іншими словами, мова йде про оцінку з точки зору історичного процесу життєсмилового контексту фізичної культури і спорту, який передбачає не лише реалізацію поставленої мети у досягненні конкретного результату в оздоровленні людини чи задоволення від швидкоплинного успіху у спортивно-змагальній діяльності, а й осягнення соціальної значущості фізкультурно-спортивної сфери у контенті суспільної життєдіяльності. Конкретні результати, які здобуваються у фізично-спортивній діяльності, осмислюються через призму культурно-історичного процесу, а він, включаючи їх у свій інструментарій, наповнює новим змістом існуючі тілесні практики людства. На такому теоретичному підґрунті створюються підстави для вчених і філософів про особливості прогресу чи регресу, який відбувається на даному етапі в антропогенезі.

Мета статті: провести реконструювання категорії «життєтворчість» у параметрах теоретико-методологічних засад фізкультурно-спортивної діяльності у контексті сучасного осмислення культурно-історичного процесу.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати культуру як спосіб освоєння людиною світу, «входження її у світ», то вся історія людства виглядає як життєтворчість. Культура – це діяльність людини по створенню і відтворенню у відповідності специфічним її особливостям життєвих умов для існування. Природа їх не створила для такого біологічного виду як людина і вона самотужки, використовуючи наявний натуральний тілесно-предметний матеріал, перетворює його у відповідності із своїми інтересами і потребами. У фізичній культурі і спорту життєтворчість – це практичне оздоблення винахідливості, кмітливості і розуму людської природи у подоланні тих перешкод, що стоять на її шляху.

Розглядаючи дану статтю як постановку проблеми до проекту, зауважимо, що поняття «життєтворчість» – багато значуще і широко використовується як у повсякденній культурі так і в науковому обозі, а тому весь проект, що пропонується, названий термін буде використаний у різнобічних варіантах. Крім того зазначимо, що діалектична логіка для

повного визначення змісту предмета дослідження вимагає не можливого – розглянути всі зв'язки і опосередкування, тобто безпосередні причинно-наслідкові явища, так і ті впливи інших властивостей предметів і явищ, що його супроводжують. Визначити обмеженість можливостей у визначенні повного змісту предмета, діалектична логіка закликає дослідника «мати це на увазі», щоб запобігти його метафізичного «омертвіння». Визначень змісту поняття може бути безліч, як наприклад, існує безмірна кількість визначень поняття «культура», «фізична-культура», «спорт», «рухова активність» тощо. Але це не означає аморфного трактування змісту понять. Дослідник має чітко визначитись із його об'ємом у тому чи іншому ракурсі, аспекті, контексті, яке він використовує у дослідженні.

Перш ніж розкрити зміст поняття «життєтворчість» у сучасній плюралістичній методології постнекласичного наукознавства і в контексті фізкультурно-спортивної галузі знань звернемося до філософських витоків словотворення як наукового і культурного феномену.

Попередньо відповімо на питання, що означає «плюралістична методологія» і необхідність використання в ній методу реконструювання понять? Категоріально-понятійний апарат кожної науки складає методологічний інструментарій пізнавальної діяльності, її мету і засоби досягнення. Оскільки людська діяльність носить доцільний характер, тобто спочатку в ідеальній формі, у думці визначається ціль, мета, а потім вона здійснюється, реалізовується на практиці, то наукова методологія є «посередником» між здобутим досвідом освоєння людиною світу і бажаними, уявними результатами подальшого його практичного перетворення. Людська діяльність носить духовно-практичний характер і спрямована на задоволення її потреб і інтересів. Методологія, за філософською інтерпретацією – це пошуковий інтерес дослідника, який обумовлений потребами історичної практики. Вона обумовлює мовлення, яке має, за словами Касіраера, епістемологічне і «магічне» значення.

У чому полягає епістемологічне значення слова «життєтворчість»? Кожна епоха, покоління, та чи інша спільнота має своєрідну мовленнєву систему спілкування і виразу думок, що базується на попередньому історичному досвіді. Нові ідеї оформлюються з використанням нових категорій і понять, що складають зміст слова і культури мови. За словами Е. Гусерля «мова – це оселя буття», а тому, завдяки реконструюванню понять, категорій і термінів, можна охарактеризувати той історичний період, в якому вони були поширені. Термін «життєтворчість» складається із двох слів – «життя» і «творчість», кожне з яких відображає багатозначну і різномислову історію змістовного застосування. «Життя» (Vita; синонімія: Biota, Eobionti) – це явище, що є сукупністю фундаментальних загальнобіологічних ознак (метаболізму, гомеостазу, росту, розвитку, відповіді на подразнення, розмноження, еволюції тощо), які характеризують живих істот, відрізняючи їх від неживих об'єктів. Життя визначається як форма існування матерії, найхарактернішими рисами якої є обмін самооновлення та самовідтворення [3]. У нашому фізкультурно-спортивному контексті звернемо увагу на слова «самооновлення та самовідтворення», які вказують на можливість активного втручання людини як живої істоти у процес творення своєї власної життєдіяльності. Вивченням властивостей життя займається наука біологія, яка покликала з'ясувати фундаментальні закони його існування та безперервності у часі.

Термін «творчість» означає діяльність, яка породжує дещо якісно нове і характеризується унікальністю, оригінальністю і суспільною не повторністю [13, с.1322].

Словосполучення «життєтворчість» має і утаємничений, міфологічний смисл, що навіює, людині образи утворення життя яке нагадує чудодійну магію. Людство ще не навчилося із неживого утворювати живе, а тому життєтворчість містить собі елементи сакральності. Не випадково у спорті вищих досягнень тіло спортсмена перетворюється у художній образ, витвір мистецтва, оскільки на очо здійснюється вихід за межі біологічного. Подібне дійство викликає у глядачів підвищене емоційне сприйняття як наявне видовищне ефектне тілесне перетворення.

Магічне «значення слів» полягає у накопиченні, нашаруванні («седиментації») не лише змісту, а їх смислів, які вони символізували у різні епохи. Термін життя у різних значеннях вживається у філософії та релігії, які, зокрема, стосуються поняття буття, свідомості, сенсу життя, концепції Бога або Богів, душі загробного життя та інше. Фізична-культура і спорт, які оздоблюються соціально-культурною ідеєю, відтворюють, інсценують потаємні

потяги, мотивації людини до творчості і натякають на притаманні їм божественні, надзвичайні, так і руйнівні демонічні сили, що існують у світі. Благородне і бісівське складають магічний ореол фізичної-культури і спорту. А тому одні люди «тяжкують» до занять фізичною культурою і спортом, а інші уникають їх.

Науковий прогрес закарбував у словах, поняттях і термінах історичний досвід пізнання, але при цьому змінив їх зміст, додаючи або звужуючи їх первинний смисл. Будь-яке нове значення слів є переосмисленням попереднього змісту, а тому на думку французького філософа пост-модерніста Жак Дерріда, конструювання нових понять має базуватися на реконструкції старого, попереднього їх змісту. Ще раз підкреслимо, що питання пошуку доцільної методології наукових досліджень, їх структурного оформлення у вигляді дефінітивного ряду понять, категорій, обґрунтування вірогідної результативності і корисності у практичному застосуванні результатів дослідницької роботи у всі часи поставало центральною проблемою систематизації і класифікації наукового знання. Це давало можливість успішно подолати періодичні кризи, що виникали у пізнавально-практичній творчій діяльності людини. Для цього у науковому дослідженні необхідно попередньо визначитись із змістом тих понять, які вживатимуться.

Таким чином, плюралістична наукова методологія не означає застосування різнорівневих і безпредметних словосполучень, а передбачає таку їх конфігурацію, яка розкриває багатовекторний зв'язок явищ і подій, що досліджуються, щоб зберегти і наповнити новим смислом попереднє їх значення. Реконструювання понять не означає довільний хаос думок, а вимагає певної історичної логіки. Нове покоління, за словами К.Маркса, завжди стоїть на плечах попереднього і використовує його здобутки, переосмислюючи їх на новий лад. Ніщо не виникає з нічого, а тим більше на пустому місці, всьому існують практичні і теоретичні передумови. Прої доцільність використання нового терміну «життєтворчість» у науці з фізичної культури і спорту свідчить її теоретичні здобутки. Зокрема, наголошено, що висхідними принципами проведення змістовного аналізу взаємозв'язку фізичної культури і спорту з філософської категорії «життєтворчості» є наступні твердження:

1. фізична культура і спорт є суспільною сферою життєдіяльності і соціокультурним феноменом;
2. фізична культура і спорт є однією з основних форм тілесної практики людства, способу освоєння людиною світу в параметрах культури, її цінностей і смислу;
3. багатофункціональність різновидів фізичної культури і спорту, їх практичну доцільність і технологічність;
4. відбувається гуманітаризація фізкультурно-спортивного знання, яке спочатку базувалося в основному на медико-біологічних, механічних та інших природничих науках. Подібна тенденція створює основу для плюралістичної методології;
5. філософська та культурна антропологія посилюють можливість теоретичної концептуалізації експериментальних вимірів у фізкультурно-спортивній, уже не як вузько-прикладній діяльності, а як феномену культури.

Названі положення достатньо розвинуті у сучасній теоретичній частині фізкультурно-спортивної галузі знань. У авторській концепції вони також висловлені у попередніх публікаціях, що можуть розглядатися як пропедевтика до наступних роздумів [6, с. 56-63; 7, с. 136-141].

Для подальшої експлікації (перенесенні) змісту загально філософської методології як світогляду у царину фізкультурно-спортивної науки, схематично покажемо логіку західноєвропейської філософської думки про співвідношення понять «світогляд» і «методологія». Якщо у діалектико-матеріалістичній філософії радянського зразка методологія була підпорядкована світогляду (мався на увазі комуністичний світогляд), то європейська філософія, а опісля і англо-американська витіснила поняття світогляду як не наукове, спекулятивне, умоспоглядальне.

Не вдаючись до глибокого історичного екскурсу, вкажемо на причинну обумовленість такого явища. Філософія втратила свою фундаменталістську роль в європейській культурі з моменту «екзистенціалістського бунту», коли відбулася кардинальна «переоцінка цінностей» (Ф. Ніцше), що нівелює роль розуму в пізнанні історичної дійсності. Після того, як

з Німеччини, коліски європейської раціоналістичної культури, що досягла вершини у німецькій класичній філософії, у ХХ столітті виникли досі небачених масштабів бузувірства проти людини дві світові війни, авторитет розуму було знищено. Раціоналізм досяг свого кінця. «Бо коли людина вірить у розум і живе розумом, то вона історію творить також за законами свого розуму і сама стає «рабом» мислимої нею історичної закономірності», — писав екзистенціаліст М. Гайдеггер. Головним ворогом, з яким воює «фундаментальна онтологія» Гайдеггера, — це «логос», розум людини, який починаючи з давніх греків, визначив всі види «метафізики», всі «світогляди» у європейській думці [14, с. 320].

Німецький екзистенціалізм, який претендував на роль головного філософа третього рейху, спростовує своїх посередників у самій можливості наукового пізнання соціальної дійсності, а тим більше діалектико-матеріалістичного розуміння історичної закономірності. «Ми не знаємо і ніколи не знатимемо, що в цілому являє собою той світ, в якому ми знаходимо себе, звідки він і куди йде... чим ми є, це так само таємничо, як і світ...», — писав К. Ясперс у 1962 році [17, 29-30].

Англосаксонська філософська думка пішла по іншому шляху, диференціюючи філософію за окремими галузями знання, представляючи її у вигляді загальної методології науки. Провідною стала ідеологема М. Гартмана про те, що «кожна наука сама собі філософія». На терені позитивізму виникли різні варіанти аналітичної філософії, що поклала в основу концепцію К. Поппера про форми пізнання. Основу концепції становив принцип діяльності суб'єкта, що пізнає, згідно з яким справді наукова процедура оформлення новизни протікає на рівні нескінченних суджень. Об'єктивне, на його думку, — це нескінченне в судженнях. Якщо раніше принципом визначення науковості нової теорії вважалася її узгодженість з попередніми висновками, не внутрішня суперечливість, то тепер наукової теорії, що б бути такою, пропонувалося наявність принципу її спростування, що створює динамізм в теоретичному мисленні.

Логіка наукового відкриття у К. Поппера вчить суб'єкта як поступати що прийшла на розум нової ідеї. Вихідним принципом методологічної системи, свого роду «правилом для правила» наукової процедури у К. Поппера є критерій розмежування між емпіричною наукою і «метафізикою», тобто відповідний принцип фальсифікації. Поппер робить поворот в науковій теорії, співвідносячи її не з логічною ймовірністю, а з логічною неймовірністю, стверджуючи, що теорія тим більше підтверджується, чим більше вона спростовується, чим сміливіше вона йде назустріч досвіду.

Позитивістські ідеї Н. Поппера про «фальсифікацію», як вченні про зведення наукових теорій до простоти повсякденного мови, поєднуються з екзистенціалістською переконаністю у тому, що віра людини у можливість пізнання об'єктивної істини є основа «помилкового» існування самої людини. «Екзистенція», тобто первинно вільна суб'єктивна самосвідомість приречена на «відчужене» існування повсякденної свідомості, яке панує над нею у вигляді створених нею самою ж світоглядів, ідеологій. При будь-яких варіантах співвідношення наукової та повсякденної свідомості, на думку екзистенціалістів, пошуки сенсу буття необхідно шукати в мові, в аналізі текстів як його тіла. Мова як культурний феномен сакралізує істину, приховує сенс буття, а тому філософія, якщо вона претендує на статус науки, повинна виявити в мовних текстах, закладений у них зміст. Завдяки такому підходу, лінгвістична методологія стає загально прийнятною для різноманітних наукових пошуків і займає пріоритетне положення в аналітичній філософії. У такий спосіб відстоюється ілюралізм наукових методологій, коли кожен науковець «вибирає» самого себе як головного методолога. Поняття «світогляд» втрачає свій науковий ореол і оголошується спекулятивним умоглядним світом. Не випадково воно поступово зникає з лексики вітчизняного фізкультурно-спортивного наукового континууму.

Якщо прослідкувати загальні тенденції у розвитку вітчизняного фізкультурно-спортивного теоретичного континуума, то він відображає конфігурації і алгоритми сучасного наукового мислення, позначеного антропософськими вимірами. У не класичному загальному наукознавстві провідною стає гуманітаризація природничого знання і, відповідно, змінюється методологія пізнання у двох протилежних векторах культури: 1) східної антропоморфної парадигми культури, де наукове знання імплікується у буття людини як

засіб її опосередкувань себе з навколишнім світом. Наука підпорядкована культурі. Тіло є інструментом душі (Аристотель). Фізична культура номінується як безпосереднє природне буття індивідуума у проекції його соціологізації, окультурення; 2) західної телеологічної парадигми культури, де наукове знання посилює вплив людини на природу і тілесність. Душа підпорядкована потягам тіла. Культура підпорядкована науці. У такому контексті фізична культура є засобом самозбереження і протистояння стихіям природи.

Концептуальне мислення передбачає обґрунтування вихідних принципів, дослідження, їх зіставлення з кінцевими результатами — намірами і реальністю, що починається з оцінювання попереднього досвіду та цілепокладання, проектування образу майбутнього. Як у загальнонауковій так і у теорії фізичної культури методологія складає її серцевину, що базується на попередній історичній практиці. Доцільність наукового пізнання виявляється у практиці. Фізична культура і спорт є основним теоретичним обґрунтуванням тілесної практики входження людини у світ, як цілісна теорія і практика життєтворчості

В контексті сказаного філософський термін «життєдіяльність» набуває нового значення — вже як «життєтворчість», бо стає очевидним обмеження термінологічного застосування поняття «оздоровчі технології», яке доцільне для позначення цілеспрямованих науково-виважених засобів рухової активності у сприятливих умовах для життя людини. Оздоровлювати можна тоді, коли є здоров'я, а тоді, коли воно під загрозою — необхідно його поновлювати, відтворювати і перетворювати, жити. У медико-біологічній галузі знань подібний феномен позначається як реанімація, реабілітація, рекреація тощо. Названі поняття характеризують ступінь життєздатності людини, тобто відповідають на питання створення і відтворення фізично-емоційного потенціалу індивідуума у координатах наявного стану здоров'я, фізіологічних можливостей організму даного суб'єкта і бажаних результатів його функціонування в залежності від тих умов, на які орієнтуються людина.

У фізкультурно-спортивній культурі подібне явище не обмежується лише поняттями із ряду «оздоровлення», а може розглядатись у більш широкому гуманітарно-культурологічному сенсі як «життєтворчість». Такий підхід обумовлений нинішніми умовами життєдіяльності людини, коли її здоров'я від самого народження перестає бути «готівковим», яке можна використовувати як завгодно, як привабливу займанку, як подарунок, що не вимагає певних зусиль для підтримання організму в належному стані.

Світова статистика показує, що більше п'яти відсотків новонароджених вже страждають певними паталогіями. Натомість, поняття «життєздатність» побічно відтворює проблематичний, сумнівний характер здатності людини для життя і вміння протистояти руйнівному впливу хвороб. Отже, оздоровчі фізкультурно-спортивні технології мають спиратись на нові теоретико-методологічні засади з урахуванням тенденцій «історичного здоров'я» [8, с. 67-71].

Подібний підхід започатковується у культурі Модерну, де був порушений класичний стиль наукового мислення, яке розглядалось у контексті протиставлення віри і розуму, а сам факт мислення номінувався тріумфом «рацію» над «фюзіс» (природним). Культура Модерну на противагу середньовічному баченню «раціонального», як божого одкровення, відроджувала античну звичку розглядати його у контексті земного, людського походження. На цей час припадає становлення і розвиток фізкультурно-спортивної діяльності як суспільно-громадського руху. Тіло перестає інтерпретуватись «носієм гріховності», «в'язницею душі», «спокусою диявола» і акцентується його сила і краса, що оздоблює життя насолодою і спонукає його до творчості.

Згідно антропоцентричної модерністської моделі життєтворчість притаманна не лише «святотому духу», а і людській натурі. З цього часу і до наших днів до проблем життєтворчості філософи залучають «культурне тіло», з одного боку, як його суб'єкт, а з іншого, — об'єкт фізичного виховання і моделювання людського тіла (спорт) у космологічних параметрах упорядкування Всесвіту. Суб'єкт і об'єкт є основними категоріями наукового пізнання, що у фізкультурно-спортивній галузі знань складають методологію теоретичного осмислення фізичної культури і спорту як основного інструментарію культурно-історичних тілесних практик. У фізичній культурі і спорті людина виступає одноразово суб'єктом і об'єктом життєтворчості. По за межами визначення соціально-культурного функціонування фізичної культури і спорту будь-які теоретичні міркування, що до їх доцільності, не мають сенсу.

Висновки.

1. Сучасна фізкультурно-спортивна галузь знань має більш активно включатися у процес формування плюралістичної постмодерністської методології наукового пізнання, що передбачає вияв: 1) особливостей впливу метафізичного на фізичне; 2) антропологічного на природне; 3) натурального на уявне, віртуальне.
2. У концептах гуманітаризації природничого знання фізична культура і спорт виступають «містком» у їх поєднанні у вигляді культурно-історичних тілесних практик людства, що допомагають відслідковувати основні тенденції у прогресі і регресі антропогенезу. Тілесні практики – це адаптація людини як біологічного виду до мінливого зовнішнього середовища і, в свою чергу, пристосування і використання його для задоволення потреб і інтересів людини як духовно-розумної істоти.
3. Загальнокультурологічний термін «життєтворчість» є важливим методологічним конструктом, який дозволяє досягнення фізкультурно-спортивної імплантувати у загальне наукознавство. У дефінітивному ряді понять: «життєдіяльність», «здоров'я», «життєздатність», «оздоровлення», «фітнес», «рекреація», «реабілітація» у фізкультурно-спортивній інтерпретації відображають різнобічні аспекти життєтворчості як цілісного феномену буття людини у світі

Література

1. Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук. Матер. 4 Всеукр. наук. конфер. з між-нар. участю. (м. Дніпропетровськ, 15 липня 2014 р.): у 2-х частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2014. – ч.2. – 208 с.
2. Андреева О.В. Фізична рекреація різних груп населення /О.В.Андреева. – К.: Поліграфсервіс, 2014. – 280 с.
3. Вікіпедія. Життя. Електронний режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. “Дні науки філософського факультету – 2013”, Міжн. наук. конф. студ. аспір. та молодих учених – 2013. – К.: “Київський університет”, 2013. – Ч. 6. – 303 с.
5. Дутчак М. Парадигма оздоровчої рухової активності: теоретичне обґрунтування і практичне застосування / М. В. Дутчак // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2015. – №2. – с. 44-52.
6. Дутчак М. Теоретичний аналіз дефініції «оздоровчо-рекреаційна рухова активність» / М. В. Дутчак, Є. Баженов // Спортивна наука України. – 2015. – №5 (69). – с. 56-63.
7. Ібрагімов М. М. Теоретичні проблеми методології пізнання у фізкультурно-спортивній галузі знань / М. М. Ібрагімов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2015. – №2. – с. 136-141.
8. Ібрагімов М. М. Философия спорта как новый антропологический проект: монография / М. М. Ибрагимов. –К.: Олимп. лит. – 2014. – 296 с.
9. Компанієць Ю. А. До проблем побудови новітньої теорії фізичної культури / Ю. А. Компанієць // Освіта Донбасу: науково-методичне видання. Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – №4 (123) – с. 75-81.
10. Косяк В. А. Эстетические интерпретации телесности и спорта: монография / В. А. Косяк. – Сумы: ФЛП Цёма С. П., 2016. – 140 с.
11. Лубышева Л.И. Теория физической культуры: поиск нового вектора развития / Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. 2015. – № 1.
12. Николаев Ю.М. Теория физической культуры: что же это такое? / Ю. М. Николаев// Теория и практика физической культуры . № 1. – 2015.
13. Советский Энциклопедический словарь. Творчество. М. – 1979. – 1600 с.
14. Современная идеалистическая гносеология. Критические очерки / под. ред. Г.А. Курсанова. – М.: Мысль. – 1968, – 536 с.
15. Сутула В.О. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА: передумови теорії / В.О.Сутула // Теорія і методика фізичного виховання і спорту . – 2016. – №3. – с. 60-65.
16. Тamenko O. A. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія: [монографія] / О. А. Томенко. – Суми: Вид-во «МакДен», 2012. – 176 с.
17. K. Jaspers. Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung; S. 29 – 30.

М. В. Дутчак, М. М. Ібрагімов. Философская плюралистическая методология в контексте жизнетворчества как культурно-исторической ценности физической культуры и спорта.

В статье предлагается новый проект постнеклассической методологии в физкультурно-спортивной отрасли знаний, который предусматривает обнаружить 1) особенности влияния метафизического на физическое; 2) антропологического на природное; 3) натурального на мнимое, виртуальное. В этом смысле общае культурологическая категория «жизнетворчество» рассматривается как теоретическая конструкция, предающая результатам в физкультурно-спортивной деятельности философско-культурологического смысла как как одному из видов исторических телесных практик. Известно, что физкультурно-спортивные практики являются индикатором направления развития или упадка в антропогенезе.

Ключевые слова: физическая-культура и спорт, жизнетворчество, методология, наука, философия, культура, реконструкции.

M. V. Dutchak, M. M. Ibragimov. Philosophical pluralistic methodology in the context of life creation as a cultural and historical value of physical culture and sports.

The floor introduces a new project of post-classical methodology in the physical culture and sports field of knowledge, which involves the manifestation of 1) features of the influence of metaphysical on physical; 2) anthropological to natural; 3) natural on the imaginary, virtual. In this sense, the general cultural category «life-formation» is considered as a theoretical chain, which results in the physical culture and sports activities of cultural-historical meaning as bodily practices. They, in turn, make it possible to determine the direction of development or decline in anthropogenesis.

It is proved that the construction of the theoretical part of physical culture and sports primarily involves outlining the ascending principles of constructing the subject field of scientific research in the context of cultural and historical practices of life-creation.

Key words: physical culture and sport, life-formation, methodology, science, philosophy, culture, reconstruction.

УДК 141.7:304(796.03)

М.С. Калина, кандидат наук з державного управління,
Національний університет фізичного виховання і спорту України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ СПОРТУ

У статті розкриваються актуальні питання сучасної феноменології спорту в контексті загальних тенденцій розвитку філософії XXI століття. Зокрема, приділяється значна увага питанням культурно-цивілізаційної приналежності феномену спорту в глобальному світі. Робиться акцент на те, що спорт почав формуватися як соціокультурний феномен в рамках західної цивілізації, проте сучасна глобальна культура є значно складнішою та відрізняється від своїх витоків XIX та початку XX століття. Також, у статті аналізується важлива проблема осмислення людської тілесності через спорт та нове бачення вирішення цієї проблеми у віртуальній культурі сучасного суспільства споживання.

Ключові слова: феноменологія, культура, спорт, соціокультурний феномен,

Сучасна філософія намагається осмислити величезне коло питань, що постійно розширюється через ускладнення суспільного життя та дію науково-технічного прогресу. Одним з важливих моментів сучасної філософської думки, зокрема в Україні, є становлення та розвиток філософії спорту. Спорт, як соціокультурний феномен, утвердився у XX столітті, хоча витoki його активного повернення у суспільне життя позначені ще XIX століттям. Наразі глобальний планетарний розвиток тісно пов'язаний із спортивними подіями, мільярди людей по всій планеті вбачають спорт важливим чинником свого повсякденного життя. За таких умов філософія спорту та різні її розділи покликані відповісти на актуальні питання щодо смислу та цінностей сучасного спорту. Ця стаття пропонує авторське бачення актуальних питань сучасної феноменології спорту в контексті загальних тенденцій розвитку філософії XXI століття.